

Відгуки. Рецензії. Повідомлення

Андрію Пучкову до 45-річчя

У-МОВНЕ ЖИТТЯ АНДРІЯ ПУЧКОВА, або Лист вдячного читача

Не пиши мне меньше
Стой вот передо мной

Антон ПОЛУНІН "Стой вот"

Замість передмови

У листах не прийнято писати передмови. Втім, коли лист публікується (до того ж, за життя одержувача і відправника), все ж варто дати потенційному читачеві хоча б мінімальні орієнтири: хто, чому, навіщо? Врешті, з якого дива одна людина оприлюднює епістолу, адресовану іншій людині, на сторінках наукового часопису? Дати відповіді на ці запитання і покликаний ось такий замість передмовний вступ.

Уперше почувши ім'я Андрія Пучкова, звернулася до інтернету: йому трохи більше сорока років (молодий чоловік!); український архітектурознавець, культуролог, історик, бібліограф (непогано!); доктор мистецтвознавства, академік Української академії архітектури, лауреат Державної премії України в галузі архітектури (вражає!); автор двадцяти монографій і близько шестисот опублікованих праць (вражає, не те слово!).

Важко зараз сказати напевне, що саме послугувало поштовхом до особистого знайомства з призвідником цієї публікації. Не інакше – жіноча (і, можливо, трохи – естетична) інтуїція, адже жодного тексту Андрія Пучкова я на той момент не читала. Втім, бажання познайомитися виявилось на стільки миттєвим і сильним, що я написала Андрію Олександровичу листа. Так почалося наше дружнє спілкування. І паралельно – моє знайомство з Пучковим-письменником, його текстами.

Читання книг, статей, рецензій та особистісно-естетичне спілкування з автором дуже швидко переконали мене у тому, що на моєму обрії з'явилася незвичайна людина. Якщо охарактеризувати мого героя емко-коротко, то Андрій Пучков – це "ходяча енциклопедія", ерудит-унікум, неосяжний інтелект. Утім, для більш глибокого розуміння сутності "феномена Пучкова" такої характеристики буде явно недостатньо. Непересічність його особистості, за моїми відчуттями, полягає в тому, що Андрій Пучков має якусь абсолютно іншу природу. Ця відмінність, у моєму розумінні, втілюється у гармонійній двоєдності *письменника* і *читача*. Пучков пише і читає не так, як ми з вами. Кожне маля у дитинстві вчиться читати і писати. Всі ми розуміємо, що без цих навичок людині не прожити свій вік повноцінно. Вміння читати і писати кожен з нас сприймає як необхідний засіб існування в суспільстві. Але у Андрія Пучкова це не так: читати і писати для нього – не засіб, а *єдина істинна сутність* власного існування. Закоханість у книгу як таку, захоплення процесом читання, відсутність вагань щодо вибору "людина чи книга" (звісно, книга!), шанобливе ставлення до кожного слова (не лише у власних текстах, а й у розмові чи листуванні),

користування виключно пером, чутливість до вербальної творчості будь-якого напрямку, власна майстерність слова вищого ґатунку, відданість канонам високої літератури та відкритість до ново-мовних експериментів, щира любов до слова і мови, справжня філологія – ось сутнісні риси портрету Андрія Пучкова.

Саме Пучков придумав слово, винесене у назву цього нариса: *життя-у-мові, у-мовне життя*, – говорячи так про деяких персонажів своїх книг. Я ж вважаю таким життя самого Андрія. Тому і вітаю іменинника письмово, писемною мовою, листом – як вдячний, захоплений читач, який може спостерігати, сприймати, переживати та співпереживати у-мовне життя Андрія Пучкова.

Власне лист

Вітаю, мій друже. Я свідомо обрала для листа українську мову: хай цей публічно надрукований лист відрізняється від нашого приватного листування.

Чому мені спало на думку привітати тебе не рецензією на якусь з твоїх книг, не відгуком, не статтею про твою творчість, не ліричним есе, а саме листом? По-перше, ти сам любиш і шануєш епістолярний жанр, шкодуючи про його поступове зникнення чи навіть знищення: "Дело не только в постепенном, но неуклонном забвении традиции сочинять друг другу письма, хотя бы и обезличенно поздравительные, в утрате самой культуры ручного письма: можно писать и на машинке, и распечатывать на принтере, да мало ли как можно писать письма. Дело здесь в другом: с одной стороны, ускоренный темп "жизнепроеживания", когда каждый день наполнен не одним, а несколькими, подчас самыми разными обязанностями, с другой стороны, быстрая телефонная связь, с третьей стороны, зачастую отсутствие общих интересов, которые можно было бы к обоюдной пользе плодотворно обсудить. <...> Но, кажется, переписка как жанр человеческого общения свои владения в нынешней истории постепенно покидает. А ведь именно частное письмо (а еще лучше пара писем: "запрос" – "реакция") свидетельствует и о человеке, его написавшем, и о времени, в котором этот человек жил, и об обстоятельствах, в которых находился, – свидетельствует краше, отчетливей, чем перо иного профессионального историка".

По-друге, саме з листа почалося наше з тобою знайомство – і мені здалося символічним привітати тебе з Днем народження епістолярно.

По-третє, я не напишу статтю, відгук, рецензію чи есе краще, ніж це зробив би ти, – саме тому хай це буде лист. (Втім, він матиме ознаки і рецензії, і відгуку, а ліричне есе вже про себе впевнено заявило.)

Говорити про твоє у-мовне життя я почну власне з мови. Точніше, з двох мов – української та російської, адже вони обидві зустрічаються у твоїх працях. Сказати, що ти вільно володієш обома мовами, буде мало – ти органічно живеш у двомовному середовищі, сміливо порушуючи встановлені (*ким?*) мовні канони. Саме на прикладі твого твору я вперше зіткнулася зі зразком двомовного написання однієї книги ("Культура антикварных несходств"), чотири розділи якої витримані у послідовному чергуванні української і російської мов. Крім того, майже в усіх своїх текстах ти завжди зберігаєш автентичність російськомовних і україномовних цитат незалежно від того, якою є основна мова оповіді. І ще дуже елегантно використовуєш в україномовному тексті русизми, а в російськомовному – українізми. Зрештою, ти придумуєш власну лексику і власні варіанти написання тих чи інших слів, що також надає твоїм текстам індивідуального обличчя. Колись у приватній бесіді ти сказав: "Це ж так приємно: добре знаючи усі правила, порушувати їх". У твоєму випадку це виглядає естетично, гармонійно і переконливо.

У своїх текстах ти торкаєшся найрізноманітніших тем, виділю декілька: історія і сучасність, людина і світ, митець і оточення, держава і особистість, хронотоп міста, мистецтво і я*, архітектура і я* (*де "я" – це і ти, і я, і кожен інший, хто прочитає чи не прочитає твої праці), природа і людина, Бог і покликання, феномен культури як такий. Кожну з цих та інших тем ти подаєш і розглядаєш абсолютно індивідуально. Як обивателю, твої сторінки мені цікаві з точки зору підготовленої і доступно поданої інформації; з точки зору науки вони пізнавальні і розвивальні; тексти важливі й нові у контексті наукової і художньої міждисциплінарності. Твої ідеї цінні й оригінальні: читаючи, переконуєшся, що неможливо було змовчати про це, неможливо подібне залишити "в столі" – ці слова просяться до людей, прагнуть нашого сприйняття.

Одна з рис твого стилю, яка мені страшенно імпонує, це твоя тверда авторська позиція, яка на рівні словотворення виражається в тому, що ти безкомпромісно вживаєш нібито не прийняті (*ким?*) на письмі вирази "я", "я впевнений", "я вважаю", "моє розуміння", "я переконаний", "на мою думку" тощо. Твій яскравий авторський посил мені дуже до вподоби: ти пишеш сміливо, прямо, без еківоків і сумнівів, ти стверджуєш, наполягаєш.

Найчастіше у твоїх текстах відчувається позиціонування автора як історика. З одного боку, ти іронізуєш: "Историк порой такое сочинит, что у Клио развернутый было свиток свернется в трубочку". З іншого, дотримуєшся думки, що історичне повчання – це "демонстрация нерасказуемого изящества" минулих часів. Втім, прочитання твоїх книг не залишає враження історичної констатації, а ти жодним чином не схожий на відстороненого споглядача описуваних подій. Те саме "нерасказуемое изящество эпохи" тобі вдається передавати якнайестетичніше і, що дуже цінно для мене як читача, – особисто. Ти демонструєш читачеві свою особистісну історію – історію стосунків із своїми персонажами: будучи закоханим у них, ти знаєш про них усе і прощаєш їм усе. Читання твоїх книг переконує мене, що

ти відвертий і чесний – із собою, з читачем, зі своїм героєм. Ця чесність очевидна, вона нічим не прикрита, не завуальована: в деяких фрагментах, окремих фразах, словах-натяках я впізнаю тебе самого. Втім, я відчуваю, що в багатьох моментах ти не тільки "приміряєш одяжину" свого героя на себе (а як би у цьому випадку?), але й навпаки – наділяєш персонажа своїми поняттями, намірами, сучасним світоглядом. І це насправді, як не дивно, забезпечує найчистішу, кристальну правду: ти-автор не жив тоді, не був свідком, колегою, другом родини, і, навіть вивчивши неймовірні масиви архівів й іншої документації, розповісти читачеві про свого героя, донести до нього те, що дорого і цінно тобі-автору, – я вважаю, що можна тільки так і саме так.

Коли ти ведеш мову про відомих (і не дуже) історичних осіб – вчених, митців, філософів, поетів – текст фонтанує твоєю любов'ю до цих людей. Втім, це не любов прихильника-фаната – це ставлення людини, яка сама в силу свого творчого, письменницького і життєвого досвіду пережила і відчула багато що (якщо не все) з того, про що пише. Я-читач розумію, що кожна сентенція, кожне припущення, кожний "присуд" щодо твоїх персонажів пережиті тобою особисто, і саме тому в текстах відчуваються мудрість, делікатність і якнайглибша повага. В одній зі своїх книг ти доповнив назву уточненням: "силуэты, профили, личины". І в цій праці, і в інших ти розфарбовуєш силуети, розвертаєш профілі до глядача обличчям і скидаєш маски.

Загалом, твій текст, у більшості випадків, багаторівневий і багатоадресний: він одночасно про тебе і про всіх. У деяких фрагментах я читала і відчувала, що запитання – пряме чи риторичне – ставиться конкретно мені, оповідання спрямоване на мене. Деякі твої твердження подані одночасно і як підсумок твоєї думки, твого бачення, і як "початок шляху", "відкриті двері". Не можна змовчати і про те, що окремі тексти духовно вистраждані. Утворюється враження, що ти пишеш про найважливіші речі свого життя; твої тексти – справжні одкровення про людину, Бога, природу, творчість. Дійсно, по твоїм творам можна скласти своєрідну систему принципів "філософії життя" Андрія Пучкова.

Як філософ і письменник, ти щедро розсипаєш у своїх текстах справжні афоризми, які – без перебільшення! – залишаться у віках. Твоїм афоризмам хочу присвятити фрагмент цього нарису: просто процитую деякі з них і ще раз отримаю естетично-розумову насолоду.

"Зачем выносить исторический приговор, если со временем – как показывает та же история – за редким исключением его все равно нужно будет переписывать?"

"Историку обыкновенный человек неинтересен или интересен в объеме статистических данных, как фон, на котором действует человек необыкновенный".

"Самые надежные это мертвецы".

"Сколько целебно осознать единение по духу с людьми, искавшими собственный образ вовне себя, а не чужой в себе".

"История как акт письма не этична, но эстетична".

"Изучая жизнь и поступки исторического лица, ты проживаешь еще раз его жизнь (во всех смыслах конченную), добавляя к ней, уже посредством собственного слова, нечто эстетическое, но – *взамен* проживания собственной".

"Текст становится литературным, когда в нем сказано больше, чем написано".

"Неловко быть образцом".

"Життя-у-мові, як не дивно, передбачає достатню міру *мовчання*. Або замовчування. Тим паче, якщо перед нами поет".

"Конфлікт на те й виникає, щоб його важко було подолати".

"Дослідження – віроломство розуму".

"Искусство становится классическим, когда поднимается над национальным".

"Новаторство – коли річ набула форми у залежності від обставин; традиція – коли річ зберігає форму всупереч обставинам".

"Природа це буття, місто це побут".

"Місто це камінь, зупинений у рухові з нізвідки в нікуди".

"Барочность всегда признак невроза".

"Модерн – классический случай преодоления классицизма".

"Образ архитектурной формы – слово, вдохновенно о ней сказанное".

"Вікно – тектонічна пауза для початку людського жесту".

"Если архитектуроведческому слову не суждено быть точным, ему остается быть дерзким".

"Портрет – жанр не изобразительный, но разговорный. Он предполагает не выражение лица, а память о слове, которое этим лицом было произнесено, о деле, которое им сделано. Портрет, как биографию, нужно заслужить".

"Просвещение и вера одного корня"

"Духовная вертикаль – от земли к Богу, материальная горизонталь – от друга к другу".

"Много тел – одно пространство, много времен – один мир, много истин – один Бог".

"Это, пожалуй, самое главное: мастерство не зависит от похвал и порицаний, признания и небрежения, времени и мнений. Здесь ты наедине с собой и говоришь, как можешь. В каждом моменте творчества талант раскрывается так, что для прошедшей минуты это уже прошлое, а для будущей – напряженное ожидание".

Справжня окраса твого літературного стилю – пронизливі метафори та тонкі метонімії, що надають твоїм текстам, найчастіше серйозним, більшої емоційності, поетичності, ліричності, смислової двозначності, іронічного підтексту. Хіба можна пройти повз такі перлини, як: "павичеве розхвістя Гете", "впевнений сумнів", "путешественно категоричен", "тяжелая и нежная редакторская рука", "злая злоба дня", "великий козел римского эротического отпущения", "отходы филологического производства", "замочная скважина истории", "семиотическая дезинфекция", "классика разлетелась мелкими пташечками", "простоволосый фасадный декор", "сахар барокко растворился в кофе географических открытий", "крепдешин дамского воображения", "бытийный суп", "несколько сгустил краски, и получилось неакварельно", "слова, затоптанные как ступеньки метро".

А ще у своїх текстах ти дуже любиш гуморити і жартувати. Твої "словесні смаколики" або, як я їх назвала, "вербальні цвяшки" – вони завжди доречні, вони завжди "в тему". Якщо в іншого письменника час розкидати цвяхи, то у тебе, без сумніву, – час їх забивати (що ти з успіхом і робиш)! "Раз небо" і "звезды", – значить, точно про любов". "Труды по медицине интересны и врачам, и больным (даже выздоравливающим)". "Обезвздоровивая кучу вздоров". "Стремьясь увидеть между строк то, что хотел сказать автор архитектурного события, если бы изловчился". "Пойди порицни". "Вечірній Кафка для малят". "Тверезим це важко читати". "Питались луком, чесноком, чечевицей и просом (ужас! – А. П.)". "Пароход "Парижская коммуна", полный нежности и москвичей". "Смертная любовь заказчика и архитектора". "Откуда есть пошла русская земля ("откуда пить" – не сказано)". "Сперматозоид Андреевской церкви и спуска". "Стремительные роды Афины из головы Зевса". "Ради нескольких листьев из лавра "на свою голову"". "Гераклит был плохо знаком с концепцией Гегеля". "С человеческой моралью у Зевса противоречия, на то и бог".

Ти серйозний і несерйозний одночасно, ти бавишся, пустуєш, граєш, але "твій преферанс" – рівня світового чемпіонату. Твої "цвяшки" – це як п'яна вишня у торті: і без неї смачно, але ось ця вишнева коньячність надає десерту особливої пікантності, перетворюючи дитячі солодощі у дорослі. Той, хто їв торт без неї, просто не знає, що втрачає у смаку. Але той, хто спробував, – не захоче іншого. Я спробувала.

Завершити лист хочу все ж на серйозній ноті. В усіх своїх книжках ти пишеш однаково: "рассчитана на узкий круг специалистов". Дозволь мені опротестувати твою адресу публіку і гучно заявити, що твої тексти можуть бути цікавими абсолютно усім, хто вміє читати або, як це сталося у моєму випадку, вчиться читати (ти знаєш, про що я). Говорячи про одного зі своїх персонажів, ти писав про "единство человека с делом его жизни". Я досить глибоко відчуваю цю єдність на твоєму прикладі, але це стало можливим саме завдяки читанню твоїх текстів. Так, ти написав свою жахливу правду: "жизнь отнимает всё в обмен на талант". Але це лиш тому, що твій талант і переважить оте "усе". Втім, сумна нота тут недоречна. Найбільша радість письменника, особливо сучасного, – знати, що у нього є свій читач. Скажу твоїми ж словами: "Когда есть что выразить, обязательно найдется некто, кому захочется понять это выражение в его самодостаточности или недостаточности, увидеть средства, благодаря которым достигнут эффект выражения". Тобі є що сказати, є що виразити. І у тебе є ті, хто захоче це почути і сприйняти.

Говорячи про минулі часи, ти писав, що "люди науки получали удовольствие от слова, взгляды ваясь в лица тех, кто его произносил". Вважаю за честь бути знайомою з тобою і, вдивляючись у твоє обличчя, сприймати твоє слово – мудре, величне, іронічне. Естетично прекрасне літературне слово.

Замість післямови

4 березня 2015 року, власне у твій 45-річний день народження, строк нашого з тобою знайомства становить трохи більше, ніж один рік. Всього-на-всього один рік. Це той рідкісний випадок, коли доля дарує зустріч з людиною, з якою хвилина вартує години, день йде за два, а рік за п'ять. За моїми відчуттями, я знаю тебе принаймні половину з твоїх 45 років. Чому так? Можливо, тому, що весь цей час ти писав тексти, які я читаю зараз і так-от акумульовано сприймаю твій життєвий і творчий досвід. Так, я тебе знаю. І – не знаю. Тому що кожний новий твій текст – будь то книга, стаття, есе, рецензія – це завжди новий погляд, нова ідея, новий вектор думки. На сьогодні я прочитала щонайбільше п'яту частину твого письменницького доробку, і сама собі заздрю: скільки ще у мене попереду!

Чому "замість післямови"? Тому що для післямови ще не час. Ще не час, доки триває *життя-у-мові* – твоє, друже, *у-мовне* життя. Пиши для нас, своїх читачів, принаймні, ще років 45, а потім поміркуєш про подальші творчі плани. Тебе обіймаю, а себе й усіх нас вітаю з твоїм Днем народження.

Р. S. Останнє – читачеві. Використані у нарисі цитати свідомо не оформлені з посиланнями на джерела: по-перше, бібліографічний список книг і статей Андрія Пучкова перебільшив би обсяг даного тексту в десятки разів; по-друге, і це головне: читайте Пучкова всього, ви й не таке там побачите.

Катерина Станіславська
conf-zr@ukr.net